

Európai levél

1777 1778

Crusoe

A.T.-nek

(Ezen az igazán friss, a nyolcvanas évek képzőművészetét reprezentáló, „**az olasz posztmodern**” vándorkiállításán Sebastiano Guerrera hozza leginkább zavarba a látogatót; ahogy nem képre (festményre) *emlékeztető* valamivel, és nem is *objekttel* (mondjuk à la Duchamp), hanem egy kibehajtos, két szárnyú táblaképpel mutatkozik be. Egy *közönséges*, a terem falára akasztott diptychonnal. Így, egészen *litterate* – amennyiben persze egyáltalán állítható diptychonról olyasmi, hogy közönséges.

De nem Guerráról, nem az ő „Gesamtkunstfrei” objektjéről, hanem erről a diavetítő mellett helyet foglaló férfiről akarok beszélni.)

- a gonosz befolyás, amely belém oltotta a kalandok heves és elpusztíthatatlan vágyát, süketté tett minden intellemmel szemben –

(New York Brooklyn Párizs Saint Germain a Saint Denis kurvái és Foucault Stockholm Historiska Museet ó ezek a szürke kompromisszumaikban kibírhatatlan svédek nehézkesség kötelelességszag New York Manhattan kiszuperált kórház hideg vörös téglafal műtőasztal üresség műterem üresség körben csak graffitik élénken százával Kandinszkij meg más orosz avantgardok modorában New

York narkósok és homokosok szexuális kiszolgáltatottság és szexuális aberrációk szürrealista experimentumok rét tisztán áttetsző csillogó kék vizű tóval a tó előtt hatalmas akvárium aranyhalak szikrázó gyémántok aranyhalak aztán le Délre hatvanas évjáratú lerobbant Ford Fairlinok és Buickok bodegák hűgyszag a háttérben fejek kivillanó hibás fogsorok puerto ricoiak vagy mexikóiak s majdnem mindig feketék bleeksz aztán Tibet beretvált fejű buddhista szerzetesek csoportjában imamalom Dél-Kína egyik kezével a biciklikormányt a feje fölé a másikkal esernyőt tartva zuhogó eső csuromvíz mosolyog tömény csípős füst gőzölgő emberi testek körben tánc elképzeltetlennül színes karneváli kavalkád és sár és füst;

most itt, az Iparművészeti Főiskola egy kisebb termét éppen csak megtöltő, visszafogott közönsége előtt, holnap New York City, holnapután Tokió vagy Peru vagy ki tudja.)

Ki ez a diapozitívról ránk mosolygó, őszülő, zsidó kozmopolita?

– sok mindent összeszedtem, amit akkor csekélyebb értéknek tartottam, noha nem egészen haszontalannak –

A fotóeposz, amelynek szerzője ez a posztmodern fényképészeti atyjának is (micsoda ostobaság!) nevezett férfi* – az épített világ széthullásának, a széthullás mikéntjének módszeres kutatásáról szól. Mindez csak később vált világossá. Ott és akkor a személyes jelenlét tűnik fontosnak, a legfontosabbnak. Gesztusokra és rezzenésekre figyelek, a hanghordozására, az *arcára*; a történeteire.

(Az az epizód, amelyik egyik tibeti gyűjtőútján esik meg vele – az s.-i múzeum megbízásából számos tanulmányutat tehetett a Lappföldtől Új-Guineáig – különösen mély nyomot hagy bennem. Egy helybeli öreg felcsillanó és hirtelen élénkké váló tekintete, ahogy T. valamilyen – még odafele menet, a repülőgépen véletlenül nála maradó – színes heti magazint mutat neki. Illusztráció volt-e, vagy reklám, amin az öreg szeme megakadt, már T. sem *emlékszik pontosan*; csak arra, hogy a *kép* egy, a Pantokrátort ábrázoló bizánci ikon reпрója volt.)

A rövid időre körbe adott albumba bele-belelapozva elsőre nem is ragad meg más, mint a képek játékosága. A sárm. A fotók cselekményessége, mozgalmassága, dramaturgiája – egyikének,

* The Teapot Opera, Goro Intern. Press Company Ltd. Tokio 1986.

másikának vad egzotikuma – mögött történetet sejtek; természetesen kezdettől *ellentörténetre* gyanakszom, a lyotard-i métarécit fölöött ironizáló, szellemesen megcspidelt virtuális *metatörténetre*. Minden ezt látszik alátámasztani: maga a, (egy közönséges teáskanna – innen a cím – körül bonyolódó) dráma, a voltaképpeni opera (színház, teátrum, azaz a **theatrum mundi**), melyet T., mint pantokrátor, mint „nagy rendező” felvonásokba rendez, sokat sejtetően háromba; továbbá maguk, az *Eszmék születésének*, *Az utazásnak*, *Utolsó ítéletnek* elnevezett felvonások is. Ha akarom a stációk.

Egyszerre, már újra itthon, a magam számára is váratlanul rossz, de legalábbis furcsa érzésem támad. Időbe telik, amíg rájövök, hát persze az *arc*, az hiányzik!

(Ha korábbi kísérleteiben „keresett” valamit, akkor az épp az *arc* – az esetetek történeteiben, a narkós sorsokban, fotóregényekben, melynek utószavában Derrida minden – vagy bármely, „any” – történet elmondhatatlanságáról, tulajdonképpen az *arc* leírhatatlanságáról értekezik; a törvényszerű *kudarcról*...)

A gyanú beigazolódik. Az albumban csak antik szoborfejek gipszmásolatait találok, egy clown papírmaséját, és néhány, comicsból kivágott sheriff figuráját. Aztán még hárfát is, porcelántálatost, Buddha-szobrot, ólomkatonákat, rozsdás dugattyút az obligát nyomásmérővel, Singer varrógépet, műanyaggyümölcsöt, comicsból kitépett lapokat...

Telekít, a század elromlott, vagy eldobott, vagy divatjamúlt gadgetjeinek zsibvásárát.

Abban a világban, melyet T. mint megmunkálendő *anyagot* használ (később, itthon értem meg ezt is) több a melankólia, mint a játék és az ironia. Pilinszky *didergő lim-lomainak*, *bőröndjeinek*, *csajkáinak*, *pléhkanalainak* (a század passiójának e résztvevőinek) szemszögéből megírt univerzumára emlékeztető világ, T.-é, mesterseges, talán artisztikus, de legfőképp minimalizált, mert a látható és látott szerint humánium nélküli világ: a személyes csak mint hiány, mint rezignáció, mint emlék van jelen benne. A térnek – az exponálást megelőző – utolsó *el*-, vagy inkább *berendezése*; a véglegest megelőző kézmozdulatok. A tárgyakon utolsó *simítások*, a még nem teljesen kihűlt kézmeleg.

(A diavetítéssel egybekötött előadás után a hamar kiürülő teremben T.-vel a tradíciók egymásba keverhetőségéről, játékról és ironiáról, Hérodotoszról, a *theatrum mundi*ről beszélgetünk. Ez az utóbbi láthatóan tetszik neki, mintha a szót most hallaná először,

„érdekes, igazán érdekes” mondja. Elkedvetlenedem. Hátha nem is Lyotard-ról és Foucault-ról, nem szabadságról, nem az ellentétek egymásmelletiségének kiértelt tudásáról, nem a metarécit elvesztéséről, de nem is újszenzibilitásról, hanem egy bolhapiacon meglátott és megvásárolt papírmáséről, egy gyerekkori fekete-fehér comicsról, vaudevilleről van szó: olcsó *közönséges* kis tucattörténetről. A kudarc szégyenéhez hasonló érzés fog el...)

– megtanultam a szigeten, hogy semmitől se riadjak vissza –

(Epilógus) Azon az őszön egyébként Brodskij angol nyelvű esszéköteté, a **Less Than One** teszi rám a legnagyobb hatást. Kétségkívül a nyelv, az oroszul kigondolt angol, a kettő termékeny szimbiózisa. Az élmény olyan szokatlan és olyan erős, hogy az esszé voltaképpen tárgya háttérbe is szorul. Egy képre azonban (a kötet legjobb, Brodskij Bizánc-élményéről szóló írásából) máig pontosan emlékszem. Arra, amiben Brodskij minden ornamentika és **ars** archetípusát véli meglegelni: ahogy Robinson a nap nap után meghúzott rovátkákat hét – vagy tizenként egy következő függőlegessel áthúzza; ahogy összeköti. Ahogy jelet hagy.

Helsinki – Budapest

Szántó F. István

